

List żelazny w polskim postępowaniu karnym

Przejdź do produktu na www.ksiegarnia.beck.pl

Wstęp

Zagadnienie listu żelaznego można badać w aspekcie prawa międzynarodowego i karnego procesowego¹. W tym pierwszym oznacza taką sytuację podczas międzynarodowego konfliktu, kiedy to jedna ze stron wydaje osobie, zazwyczaj obywatelowi państwa wrogiego, dokument pozwalający na bezpieczny przejazd przez swoje terytorium². W drugim znaczeniu list żelazny zapewnia wolność osobistą temu, wobec którego toczy się postępowanie karne, jeśli spełni określone w ustawie warunki. Przedmiotem rozprawy jest list żelazny w ujęciu karnopprocesowym.

Prawa oskarżonego do udziału w postępowaniu karnym nie można traktować jako zwykłej formalności procesowej. Jest to jedna z gwarancji prawa do obrony. Uczestnictwo oskarżonego w czynnościach dowodowych daje organowi procesowemu dodatkowe przesłanki do przeprowadzenia prawidłowych ustaleń faktycznych i podjęcia trafnych ocen na podstawie odbioru wrażeń wynikających z zachowania się oskarżonego i sposobu składania wyjaśnień, co pozwala na pełniejszą ocenę wszystkich występujących w sprawie dowodów³. Obecność oskarżonego w postępowaniu karnym umożliwia urzeczywistnienie zasady rzetelnego procesu i jest warunkiem realizacji zasad bezpieczeństwa, jawności, ustności, kontrydiktoryjności i prawa do obrony⁴.

Przepisy postępowania karnego mają spełniać funkcję gwarancyjną, zabezpieczając cel procesu oraz interesy poszczególnych uczestników (oskarżonego, pokrzywdzonego, świadka, biegłego, tłumacza, specjalisty)⁵. Obecność oskarżonego w postępowaniu karnym, w szczególności jego aktywny udział oraz złożenie wyjaśnień, pozostaje w interesie wszystkich uczestników postępowania, zainteresowanych ustaleniem prawdy⁶, jako że aktywny udział oskarżonego może przyspieszyć i ułatwić jej poznanie. Wyjaśnienie przez oskarżonego okoliczności sprawy może czynić zbędnym przesłuchiwanie świadków, zasięgnięcie opinii biegłych, powoływanie tłumaczy lub specjalistów, a zatem może przyczynić się do obniżenia kosztów procesu.

---

¹ J. Gierak, List żelazny, Służba MO 1979, Nr 1, s. 35.

² E. Jowitt, C. Walsh (red.), The Dictionary of English Law, t. II, London 1959, s. 1080; P. Butt (red.), Butterworths Concise Australian Legal Dictionary, Chatswood (Sydney) 2004, s. 386.

³ Wyr. SN z 17.2.1975 r., I KR 222/74, OSNKW 1975, Nr 7, poz. 92.

⁴ R.A. Stefański, w: R.A., Stefański, S. Zablocki (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. II, Warszawa 2004, s. 654.

⁵ F. Prusak, Komentarz do kodeksu postępowania karnego, t. I, Warszawa 1999, s. 20.

⁶ G.M. Bauer, Das sichere Geleit unter besonderer Berücksichtigung des Zivilprozessrechts, Berlin 2006, s. 70.

Za wydaniem listu żelaznego przemawiają względy ekonomii procesowej i szybkości postępowania. List żelazny stanowi instytucję o istotnym znaczeniu dla prawidłowego funkcjonowania postępowania karnego. Instytucja listu żelaznego pozwala oskarżonemu przebywającemu za granicą na udział w postępowaniu bez obawy zastosowania tymczasowego aresztowania. Sąd, wydając list żelazny, umożliwia w ten sposób przeprowadzenie postępowania, które w przeciwnym razie podlegałoby zawieszeniu, a w konsekwencji umorzeniu po upływie karalności przestępstwa.

Poza znaczeniem, jakie spełnia list żelazny w postępowaniu karnym, występują także inne przesłanki, które uzasadniają próbę kompleksowego przedstawienia problematyki tej instytucji. Brakuje monograficznego ujęcia tej materii. Tematyka listu żelaznego rzadko bywa omawiana w literaturze. Incydentalnie staje się także przedmiotem analizy w orzecznictwie. Praca ta ma stanowić próbę wypełnienia tej luki.

Zasadniczym zadaniem pracy jest próba odpowiedzi na pytanie o sens funkcjonowania listu żelaznego w postępowaniu karnym. Mimo rzadkości stosowania tej instytucji nie można przecześlać jej zalet dla postępowania karnego. W szczególności jej znaczenia dla realizacji podstawowych zasad procesu, w tym sprawności postępowania, ochrony praw oskarżonego oraz innych uczestników postępowania.

List żelazny odgrywa istotną rolę w procesie karnym, jednakże jego regulacja wymaga przemodelowania. Ciągła zmiana stosunków społecznych i wymogi, jakie stawia się instytucji listu żelaznego, skłaniają do przedstawienia jej wad i postulatów ich usunięcia.

W opracowaniu podjęto się próby zebrania dotychczasowego dorobku doktryny i judykatury. Dało to podstawę do prześledzenia poglądów w przedmiocie listu żelaznego oraz instytucji z nim powiązanych, odniesienia się do pojawiających się tam problemów i przedstawienia omawianych zagadnień. Skoncentrowano się na obowiązujących unormowaniach, ich interpretacji, analizie stosowania tych przepisów oraz ich modyfikacji. Dla pełnego zrozumienia obecnych uregulowań przedstawiono kształtowanie się listu żelaznego.

Instytucję listu żelaznego zaprezentowano na tle historycznym, prawnoporównawczym, normatywnym oraz dogmatycznym. Na podstawie przeprowadzonych rozważań sformułowano postulaty *de lege ferenda*. W pracy posłużono się analizą treści normatywnych, przede wszystkim, obejmując badaniem przepisy Kodeksu postępowania karnego. Tę analizę uzupełniono analizą dogmatyczną, uwzględniając wypowiedzi doktryny. Analizie poddano także orzecznictwo Sądu Najwyższego oraz sądów apelacyjnych.

Poza wprowadzeniem i wnioskami praca składa się z 10 rozdziałów.

W rozdziale I omówiono proces kształtowania się listu żelaznego w postępowaniu karnym. Rozważania tam zawarte obejmują rys historyczny tej instytucji od starożytności do okresu Polski przedrozbiorowej. W rozdziale tym przedstawiono analizę normatywną przepisów dotyczących listu żelaznego obowiązujących w okresie rozbiorów w niemieckojęzycznych ustawach karnoprocessowych (austriackiej z 23.5.1873 r. oraz niemieckiej z 1.2.1877 r.). Skoncentrowano się także na rozwiązaniach normatywnych

dotyczących listu żelaznego w polskich Kodeksach postępowania karnego z 1928 r., 1969 r. oraz 1997 r., przedstawiając kierunki zmian legislacyjnych.

Rozdział II dotyczy listu żelaznego w obcych postępowaniach karnych. W rozdziale tym skoncentrowano się na analizie normatywnej i dogmatycznej instytucji listu żelaznego w postępowaniach karnych państw niemieckojęzycznych: Niemiec, Austrii, Szwajcarii oraz Liechtensteinu. Wiąż polskiego prawa karnego procesowego z tradycją prawną państw niemieckojęzycznych i rozpowszechnione stosowanie instytucji listu żelaznego w porządku prawnym tych państw uzasadnia rozważania odnośnie do regulacji obowiązujących w tych krajach. Wybór procedur tych państw wiąże się także z trwałą obecnością tej instytucji w ich kulturze prawnej, co zbliża rozwiązania zawarte w tych postępowaniach do regulacji obecnych w przepisach polskiego Kodeksu postępowania karnego. Unormowania dotyczące listu żelaznego w postępowaniach państw niemieckojęzycznych nie pozostają bez znaczenia dla oceny listu żelaznego w polskiej procedurze. Mogą stanowić inspirację dla polskiego ustawodawcy. Ocena ta znalazła wyraz w rozważaniach *de lege lata* i *de lege ferenda* zamieszczonych we wnioskach zamykających pracę.

Rozdział III zawiera rozważania nad pojęciem listu żelaznego, charakterem prawnym tej instytucji oraz funkcjami, które spełnia w postępowaniu karnym.

W rozdziale IV, stanowiącym rozwinięcie zagadnień poruszonych w rozdziale III, odniesiono się do znaczenia listu żelaznego dla realizacji zasad: trafnej represji karnej, legalizmu, prawdy, bezpośredniości, koncentracji materiału dowodowego, ustności, kontradyktoryjności, równouprawnienia stron, prawa do obrony oraz rzetelnego procesu. Instytucja listu żelaznego nie tylko służy urzeczywistnieniu tych zasad, a w konsekwencji pełnej ochrony praw oskarżonego, umożliwiając mu osobisty udział w postępowaniu bez ryzyka pozbawienia wolności, lecz także pozwala na ochronę dóbr innych uczestników postępowania. W rozdziale tym omówiono także funkcję ochronną, jaką pełni list żelazny w stosunku do interesów pokrzywdzonego. Obecność oskarżonego otwiera drogę do porozumienia oskarżonego z pokrzywdzonym, wygaszenia konfliktu i zakończenia postępowania w sposób uwzględniający także interesy tego ostatniego.

W rozdziale V poddano analizie przesłanki wydania listu żelaznego, odnosząc się do takich zagadnień, jak: przebywanie oskarżonego za granicą oraz złożenie przez niego oświadczenia, że stawi się do sądu lub do prokuratora w oznaczonym terminie.

Rozdział VI poświęcono zagadnieniom dotyczącym zakresu rodzajowego postępowania, w których dozwolone jest wydanie listu żelaznego. Wskazano, że do kręgu tych postępowań należy postępowanie karne. Zwrócono uwagę na etapy tego postępowania, wykluczając możliwość wydania listu w postępowaniach prowadzonych po uprawnieniu się orzeczenia, w tym w sprawie nadzwyczajnych środków zaskarżenia. W rozdziale tym zwrócono uwagę, że możliwe jest objęcie ochroną listu żelaznego oskarżonego w postępowaniu karnoskarbowym. Rozważania tego rozdziału zostały także poświęcone postępowaniom, w których wydanie listu żelaznego nie jest dopuszczalne, tj. postępowaniu w sprawach o wykroczenia oraz postępowaniu wykonawczym.

W rozdziale VII przedstawiono tematykę listu żelaznego połączonego z poręczeniem majątkowym. W rozdziale tym, po omówieniu przesłanek procesowych wydania tego środka zapobiegawczego i odniesieniu się do charakteru listu żelaznego połączonego z tym środkiem, zaprezentowano zagadnienia związane z praktyczną stroną wydania tego rodzaju listu, zwanego listem żelaznym warunkowym. Zwrócono uwagę na przesłanki ustalania wysokości sumy poręczenia. Objąsniiono podstawy regulujące byt normatywny takich przedmiotów poręczenia, jak: pieniądze, papiery wartościowe, zastaw i hipoteka. Skupiono się także na omówieniu czynności związanych ze złożeniem poręczenia. Zaprezentowano również zagadnienia odnoszące się do podmiotu uprawnionego do złożenia poręczenia i jego obowiązków. Rozdział zamykają rozważania dotyczące ustania poręczenia majątkowego i jego przepadku oraz ściągnięcia sumy poręczenia.

Rozdział VIII obejmuje rozważania odnoszące się do postępowania w przedmiocie wydania oraz odwołania listu żelaznego. W rozdziale tym omówiono organ, do którego kompetencji należy wydanie i odwołanie listu, koncentrując się na zagadnieniach właściwości funkcjonalnej i miejscowej. Zajęto się tematyką formy i treści orzeczenia oraz forum jego wydania. Odniesiono się także do kwestii udziału stron w postępowaniu oraz jego jawności. Przedstawiono również problematykę zaskarżalności postanowień w przedmiocie listu żelaznego, omawiając kategorie orzeczeń, które podlegają kontroli odwoławczej, oraz najistotniejsze kwestie dotyczące zażalenia.

Rozdział IX został poświęcony problematyce gwarancji listu żelaznego. W pierwszej kolejności omówiono osobę uprawnioną do skorzystania z dobrodziejstwa listu żelaznego, opowiadając się za poglądem, że może nią być oskarżony albo podejrzany. Omówiono przyznania tego przywileju innym stronom defensywnym: podmiotowi pociągniętemu do odpowiedzialności posiłkowej i podmiotowi zbiorowemu. Zajęto także negatywne stanowisko co do wydania listu żelaznego osobie podejrzanej. W rozdziale tym przedstawiono również zakres gwarancji nietykalności, jaką przyznaje list żelazny. Uzasadnienie stanowisk oparto na analizie językowej tekstu ustawy, dogmatycznej i komparatystycznej, odwołując się do przepisów niemieckiego, austriackiego, liechtensteińskiego i szwajcarskiego postępowania karnego.

Rozdział X zawiera omówienie przesłanek odwołania listu żelaznego oraz obowiązków oskarżonego. Łączne przedstawienie tych zagadnień wynika ze wzajemnego ich powiązania. Po pierwsze, naruszenie obowiązków, które spoczywają na oskarżonym, wiąże się z odwołaniem listu żelaznego. Po drugie, do odwołania listu może dojść w wypadku naruszenia przez oskarżonego spoczywających na nim obowiązków. W rozdziale tym poddano rozważaniom zagadnienia związane z wydaleniem się oskarżonego bez pozwolenia sądu z obranego miejsca pobytu w kraju, jego nieusprawiedliwionym niestawiennictwem, nakłanianiem do fałszywych zeznań lub wyjaśnień oraz innymi bezprawnymi sposobami utrudniania postępowania karnego. Odniesiono się także do okoliczności wygaśnięcia listu żelaznego.

W rozdziale XI przedstawiono instytucję quasi-listu żelaznego. Przytoczono zagadnienia dotyczące istoty tej instytucji, zakresu gwarancji oraz kręgu osób uprawnionych

do skorzystania z niej na tle przepisów Kodeksu postępowania karnego. W rozdziale tym zwrócono także uwagę na regulacje dotyczące quasi-listu żelaznego w przepisach prawa międzynarodowego: Europejskiej konwencji o pomocy prawnej w sprawach karnych oraz Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi. Wymieniano również różnice występujące między unormowaniami prawa krajowego i międzynarodowego oraz odniesiono się do zasady pierwszeństwa przepisów prawa międzynarodowego, wskazując na konsekwencje prymatu tego prawa w stosunku do instytucji listu żelaznego oraz quasi-listu żelaznego.

We wnioskach podsumowano najistotniejsze elementy oceny stanu prawnego. Wskazano na zalety instytucji listu żelaznego w zakresie realizacji podstawowych zasad procesowych, w tym prawa do obrony oraz zwrócono uwagę na zadania, jakie spełnia w przedmiocie ochrony interesów pokrzywdzonego. Pozytywnie oceniono zakres postępowań, w których możliwe jest wydanie listu żelaznego, obejmujący postępowania karne i karnoskarbowe. Za zbędne uznano rozszerzenie tego zakresu o postępowanie w sprawach o wykroczenia i postępowanie wykonawcze. Sformułowano także wnioski *de lege ferenda*. Przyjęto za konieczne rozszerzenie kręgu podmiotowego uprawnionych do uzyskania listu żelaznego i objęto nim osoby podejrzane, a także oskarżonych, a w konsekwencji podejrzanych i osoby podejrzane ukrywające się w kraju. Rozwiązanie to może ożywić instytucję listu żelaznego, a tym samym przyczynić się do poprawy sprawności postępowania. Dotyczy to także zmiany organu wydającego list żelazny przez przekazanie tych uprawnień w postępowaniu jurysdykcyjnym sądowi właściwemu do rozpoznania sprawy, a w postępowaniu przygotowawczym prokuratorowi. Utrzymywanie wyłącznej kompetencji sądu okręgowego przedłuża postępowania i przyczynia się do zbyt dużego zaangażowania kolejnego organu w proces wydania listu, a ponadto rozwiązanie takie nie znajduje głębszego uzasadnienia aksjologicznego. Uznano, że wadą obecnego systemu jest też zbyt szeroki zakres ochrony listu żelaznego. Zakres ten może utrudnić przeprowadzenie innych postępowań karnych, a nawet rodzić przekonanie o poczuciu bezkarności osoby korzystającej z gwarancji nietykalności listu żelaznego. Wreszcie przepisy dotyczące omawianej instytucji wymagają zmian przez usunięcie zakazu zaskarżenia decyzji w przedmiocie jego wydania. Zasadność udzielenia gwarancji ochrony listu żelaznego powinna podlegać kontroli odwoławczej, której wszczęcia mogłaby się domagać w postępowaniu przygotowawczym osoba pokrzywdzona, jeżeli uznałaby, że taka decyzja godzi w jej dobro, a w postępowaniu sądowym oskarżyciel sprzeciwiający się temu z uwagi na ochronę interesu publicznego lub prywatnego. W tym zakresie przedstawiono i uzasadniono propozycje zmian legislacyjnych.

W pracy uwzględniono stan prawny na dzień 1.7.2020 r.

Warszawa, lipiec 2020 r.

dr Dariusz Drajewicz

[Przejdź do księgarni →](#)